

MILLIY QOSIQLARDI OQITIW PROCESSINDE ZAMANAGÓY
TEKNOLOGIYALARDAN PAYDALANIW SHEBERLIGI

Otejanov Baxadir Seitjanovich

Berdaq atındaǵı QMU oqıtıwshısı

Ability to use modern technologies in the process of teaching national music.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13905882>

Anotatsiya. *Bul maqalada milliy qosıqlardı oqıtıw processinde zamanagóy texnologiyalardan paydalanıw sheberligi, tálim procesiniń tiykarǵı tendentsiyaları haqqında sóz etilgen.*

Gilt sózler: *Milliy qosıq, zamanagóy texnologiya, innovaciya.*

THE ABILITY TO USE MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF
TRAINING NATIONAL STUDENTS

Abstract. *This article describes the skill of using modern technologies in the process of teaching national music, the main trends of the educational process.*

Keywords: *national music, modern technology, innovation.*

УМЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАТЬ СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКЕ

Аннотация. *В данной статье описаны навыки использования современных технологий в процессе обучения национальной музыке, основные тенденции образовательного процесса.*

Ключевые слова: *национальная музыка, современные технологии, инновации.*

Tálim procesiniń tiykarǵı tendentsiyalarınan biri oqıtıwda oqıwshınıń oqıw miynetine salıstırǵanda juwapkershiligin asırıwdan ibarat. Oqıwshılardıń dóretiwshilik jumısları oqıwshınıń talabı, beyimligi, qálewin onıń múmkinshiliklerinen keń paydalanıw tiykarında informaciya formasından ilimiy izertlew, oqıtıwdıń aktiv metod hám formalarına ótiwdi, basqasha etip aytqanda “erkin dóretiwshilik jantasıwnı” názerde tutadı. Bul bolsa, jámiyettiń zamanagóy oqıtıwshı shaxsına qoyatuǵın talapları, tálim alıwshınıń muzikalıq qábileti, ayrıqsha individual qásiyetleri hám qızıǵıwshılıqlarınan kelip shıǵıp tálim procesin shólkemlestiriwde innovaciyalıq jantasıw mashqalasın júzege keltiredi. Sol orında innovaciyanıń túrli táriyplerine toqtalıp óteylik.

“Innovaciya” (jańalıq) sózliklerde hám entsiklopediyalarda túrlishe aytıladı. Mısalı, “innovatsiya” (latınsha inovatis) - jańalıq, jańa tártip qaǵıyda, ózgeris degen mánisti ańlatadı.

Innovaciya qanday da bir jańa zat, tártip-qaǵıydanıń kiritiliwin ańlatıp, ol latın tilinen kelip shıqqan: in-novis-jańa hám jańalanıw, jańalıq, ózgeriwdi ańlatadı. “Jańalıq” termini jańalıq, jańalanıw retinde ańlatadı. Jańalıq bul texnikalıq, texnologiyalıq oylap tabıw hám tabıslardan ámeliy paydalanıw bolıp tabıladı. Ol (innovatsiya) pedagogikalıq kategoriya retinde tálimge jańalıq kirgiziwdi ańlatadı. Jańalıq kóbinese jańa metod, usıl, qural, jańa koncepciya, programma sıyaqlılardı hám de olardı qollaw bolıp tabıladı. “Jańalıq” termin retinde tálimdi modernizaciyalaw yamasa zamanagóylestiriw túsiniǵi mánisin bildiredi. Kópshilik tariyplerde jańalıq ózgeriwdi ańlatadı, degen pikir joqarı turadı. Lekin bunda ayırım jańa ózgerislerdi, basqalar bolsa muǵdarlıq ózgerislerdi, úshinshi bir adamlar sapalıq ózgerislerdi, modellerdi kirgiziw procesin názerde tutadı.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde muzıka pánin oqıtıw forma hám metodları tálim alıwshılardıń muzikalıq sawatlılıǵın qalıplestiriwge, dóretiwshilik hám ǵárezsiz biliw qábiletlerin rawajlandırıwǵa xızmet etiw menen ajralıp turadı. Sol sebepli, Qaraqalpaq xalıq muzıkası tiykarında oqıwshı -jaslardıń ruwxıy -etikalıq pazıyletlerin qalıplestiriwde oqıtıwdıń forma, metod hám quralların tuwrı tańlaw bólek áhmiyetke iye boladı. Tájiriyebe-sınaq jumısları dawamında ulıwma orta bilim beriw mektepleri muzıka pání oqıtıwshıları kásiplik tayınlıǵın qalıplestiriwge xızmet etiwshi innovciyalıq forma, metod hám qurallar sisteması islep shıǵıldı hám ámeliyatqa qollanıldı. Sonıń menen birge, tálim processinde muzikalı ulıwmalastırıw metodınıń qollanıwı málim ózgeshelikke iye bolǵan háreketiń izbe-izligin ámelge asırıw imkanıyatın berdi.

Sebebi, oqıwshıǵa muzıka haqqındaǵı ulıwmalasqan túsinikti tek muzikalı shıǵarmanı, muzıkanı janlardı túsiniw tiykarında ózlestiriw ánsat keshedi. Mısalı, Qaraqalpaq xalqınıń balalar ushın úyreniwge, yadlawǵa qolay oyın qosıǵı “Aq terekpe, kók terek” tiykar etip alınadı. Bul qosıq házir de xalıq arasında keń tarqalǵan. Bul qosıq oǵada shın júreken, kewilli keypiyat baǵıslap insannıń júrek-tórine sińip baradı. Sabaqta bul qosıqtı tereń analiz etip, qaraqalpaq xalıq qosıqları, olardı jırlaw jolları hám ayırıqsha qásiyetleri, kórkem ańlatpa quralları haqqında gúrriń qılıw arqalı túsini beriliwi, oqıwshılardıń qosıqtıń ideologik-ruwxıy hám emocional mazmunın tereń úyreniwge shárayat jaratadı. Sabaqtı izbe-izlik penen alıp barıw, keyingi sabaqlardı A.Xachaturyanıń “Klarnet, skripka hám fortepiano ushın trio” shıǵarmasın tıńlaw menen baslaymız, bunda ol qaraqalpaq xalqınıń “Aq terekpe, kók terek” ten paydalanadı. Arman kompozitorınıń dóretpelerin tıńlaǵanda balalar ilgeri úyrengen qosıqtı biledi. Sol sebepli ol balalarda kúshli tásirler qaldıradı.

Nátıyjede muzıka menen munasábette bolıw sıyaqlı quwanışlı hádiyse júz beredi, muzikalıq yad jumısqa túsedi. Bul shınıǵıwlar keyinirek dodalanıwı nátiyjesinde muzıka kórkem ónerindegi milliylik hám ózine tánlik oqıwshılardı ruwxıy – etikalıq tárbiyalawdaǵı muzıka kórkem óneriniń múmkinshilikleri haqqında túsiniq payda etedi.

–Jaslardı tálim mákemeleri hám jámiyetshilik shólkemleri sherikliginde ruwxıy-etikalıq tárbiyalawda innovciyalıq pedagogikalıq kommunikativ texnologiyalardan keń paydalanıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Atap aytqanda, kontinum, prezentaciya, time-menegement, kollokvium, logikalıq maqset: ulıwma bilim beriw mektep muzıka pání oqıtıwshılarınıń kásiplik bilim, kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin jańa maǵlıwmatlar, pán hám texnikanıń jańa jetiskenlikleri menen tanıstırıwdı pedagogikalıq texnologiyalar arqalı ámelge asırıw Pánge tiyisli tiykarǵı normativ hújjetler ulıwma bilim beriw mektep muzıka pání oqıtıwshılardı qoyılatuǵın mámleket talapları ulıwma bilim beriw mektepte muzıka pánin oqıtıwdıń Mámleket tálim standartları hám oqıw programmaları Kontseptual komponent mazmun komponenti Ilimiy-metodikalıq jantasıwlar. Kompetenciyalıq, shaxsqa baǵıtlanǵan, ámeliyatqa baǵıtlanǵan.

– Pedagogikalıq principler – Pútinlik, individualıq, gruppalı, adamgershilik, kóргеzbelilik principleri.

–Texnologiyalıq komponent – Oqıw programmaları, pánni oqıtıwda pedagogikalıq texnologiyalardıń qollanıwı, lingafon hám texnikalıq qurallardan paydalanıw.

–Sırtqı kórinisler qurallar maqset hám mazmunni belgilew komponenti

–Texnologiyalar metodlar bahalaw qadaǵalaw komponenti Ǵárezsiz atqarıw Oqıtıwshı qadaǵalawı Dóretiwshilik shınıǵıw, individual atqarıw, gruppalı atqarıw, ansamblya, oyın Muzıka

ásbapları, slaydlar, kórzezbeli materiallar, oqıw qollanbalar, tarqatpa materiallar Balıq skeleti, Qararlar shejiresi, kishi gruppalarda islew, bumerang texnologiyası, modullı oqıtıw texnologiyası Baqlaw, sáwbet, ámeliy, joybarlı, jalǵız hám sherikliktegi atqarıw. Óz ústinde islew, shınıǵıw, tapsırmalar, ońlaw, ámeliyatda qóllaw. Qadaǵalawlar, sherek bahalar, juwmaqlawshı bahalaw, kesellikti anıqlawlaw. analiz, kommunikativ aktivlik, logikalıq jaǵday jaratıw, Case-study, didaktik oyın hám basqa didaktik interektiv sırtqı kórinisler usılar gápinen bolıp tabıladı.

Sonıń menen birge, multimedia resursları, oqıw hám kórkem ádebiyatlar, qánigelesken súwretler menen bezetilgen gazeta hám jurnallar, oqıw-metodikalıq materiallar, elektron informacion-kommunikaciya texnologiyaları, arnawlı teleradio hám reportajlar, social joybarlar, ilimiy-kópshilikke arnalǵan, kórkem hám multiplagacion hám hújjetli filmler, elektron tálim resursları, arnawlı interektiv veb joybarlar, audivizual hám basqa qurallardan sheriklikte ótkeriletuǵın tárbiyalıq ilaj tema mazmunınan kelip shıqqan halda paydalanıladı.

Tárbiyalıq ilajlardı ótkeriwde soraw-juwap, kishi gruppalarda islew, gúrriń, davra sáwbeti, tartıs, klaster, intellektual hújim hám basqa metodlar unamlı nátiyjeler beredi. Tálim mákemeleriniń jámiyetshilik shólkemleri menen sheriklikte júrgizetuǵın ilimiy, teoriyalıq, ámeliy xarakterdegi ruwxıy-etikalıq tárbiyalıq jumıslarınıń nátiyjesi natiyjeliligin pedagogikalıq tárepten úyreniw hám sol tiykarda ámelge asırılatsuǵın keleshekkegi islerdi proektlestiriw sherikliktiń natiyjeliligin támiyinlewde zárúrli áhmiyetke iye boladı. Onıń ushın ruwxıy-etikalıq barksamal áwladtı tárbiyalaw jáne onıń nátiyjesin pedagogikalıq hám psixologiyalıq úyreniwdiń arnawlı diagnostika programmasın dúziw;

- metodologik tiykarın anıqlaw;
- mazmunın hám principlerini belgilew;
- nátiyjeli metodlardı tańlaw;
- analiz etiw, juwmaq shıǵarıw, usınıslar beriw jolların anıq belgilep alıw kerek.

Qaraqalpaq milliy muzıkasınıń, atap aytqanda jıraw-baqsı qosıqlarınıń sheńberi shegaralanbaǵan. Olardı úlkenler yamasa balalar qosıqları retinde anıqlama beriw salıstırmalı xarakter kásip etedi. Sonıń ushın qaraqalpaq jıraw -baqsı qosıqları jetkinshekke ruwxıy - etikalıq tárepten qarar taptıruwda úlken pedagogikalıq múmkinshiliklerge iye. Olardı oqıwshılardıń jas qásiyetleri, dúnyaǵa kóz qarası, ruwxıy rawajlanıw dárejesine kóre gruppalaǵan halda, 5-7-klass «Muzıka» sabaqlıqlarına kirgiziw tálim processinde oqıwshılardı etikalıq tárbiyalawdıń múmkinshiliklerin keńeytiredi.

Qaraqalpaq baqsıshılıq kórkem óneri úlgeri tema tárepten reńli bolıp 5-7-klass repertuarlarınan orın alǵan, xalqımız jaqsı kórip tıńlaytuǵın namalar júdá kóp. Olarǵa «Ajiniyaz I-II», «Salı Irak», «Mırzadavlat», «Munojat», «Savti Munojat», «Ufari Munojat», «Ótinish», «Ráhát», «Erejepiy», «Sharof 1-2», «Alıqambar», «Kwsh shınar», «Nawrizi ajam» qoraqpoq xalıq namalarınan «Kunxoja», «Xawij kuyi», «Tarlan», «Jekke basli», «Mın tumen», «Das nama», «Kirmizi» hám «Siy perde» namaların misal etip keltiruwimiz múmkin.

Innovciyalıq oqıtıw texnologiyaları tiykarında oqıwshı -jaslardıń ruwxıy -etikalıq pazıyletlerin qalıplestiriw metodıkası qaraqalpaq xalıq muzıkası úlgeri menen oqıwshılardı tanıstırıw, tálim-tárbiya nátiyjelerin monitoring qılıw, onıń mazmunın jetilistiriw, jumıs forma hám metodların tuwrı tańlawda úlken áhmiyetke iye boladı. Tálimdi shólkemlestiriwdiń tiykarǵı formaları teoriyalıq (lekciya) hám ámeliy shınıǵıwlardı óz ishine aladı. Lekciya shınıǵıwları B.

Blum taksonomiyasiga muvopiq oqiwshılardıń biliw hám túsiniw jaǵdayı menen baylanıslı oylaw dárejesin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

REFERENCES

1. Сабурова А.А Қарақалпақ тилиндеги музыка терминлери. Автореф.дисс.канд.филол.наук.-Нóкис, 2008.
2. Бекимбетова А.А Қорақалпоқ халқ педагогикасида ёшларга ақлий тарбия бериш анъаналари. П.ф.н.илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. Т., 2010.
3. Turumbetova Z. Y., Xudaybergenova S. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ИГРЫ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 178-182.
4. Turumbetova Z. Y., Tolibayeva Z. B. PROBLEMS OF CHOOSING A PROFESSION IN ADOLESCENCE //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 938-941.
5. Turumbetova Z. Y., Xudaybergenova S. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ИГРЫ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 178-182. ResearchBib IF-2023: 11.01, ISSN: 3030-3753, Valume 1 Issue 8 ISSN: 3030-3753. VOLUME 1, ISSUE 2
6. Turumbetova Z. Y., Ismailova X. X. AGGRESSIVE BEHAVIOR OF PRESCHOOL CHILDREN //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 934-937.
7. Turumbetova Z., Abdiraxmanova D. INFLUENCE OF THE SOCIAL ENVIRONMENT ON THE BEHAVIOR OF PRESCHOOL CHILDREN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 1196-1199.
8. Алламуратов А. «Қарақалпақстан искуствасының тарийхынан» «Қарақалпақстан баспасы» Нөкис 1968.
9. Азимов Б.Г. Нравственное воспитание молодежи средствами народной музыки на материале музыкальной самодеятельности ПТУ Республики Узбекистан: дисс. канд. пед наук. Т; ТДПИ 1991.